

6 pav. Buitinė XVI–XIX a. keramika. G. Rimkutės nuotr.

Fig. 6. 16th–19th–centuries household pottery.

šiose apylinkėse egzistavusiomis kaimavietėmis ir greta vykdyta įvairia ūkine veikla (6 pav.). Tyrimų metu taip pat buvo vizualiai žvalgyti ariami laukai į P nuo Dūkštelių akmens amžiaus gyvenvietės 1, tačiau archeologinių radinių juose neaptikta.

The excavation of the Dūkšteliai Stone Age settlement 1

In 2013, the recently discovered Dūkšteliai Stone Age settlement 1 was excavated (Figs. 1, 3). Based on the flint finds (Fig. 6) discovered during it, the site should be assigned to several habitation periods: Early Mesolithic and Neolithic – Early Bronze Age. Several structure stains were also discovered: a sunken hearth (Fig. 5), the remains of a semicircular burnt structure (Fig. 4), and several stains of indeterminate purpose. Fragments of 16th–19th–centuries ceramics were discovered in the surface layers.

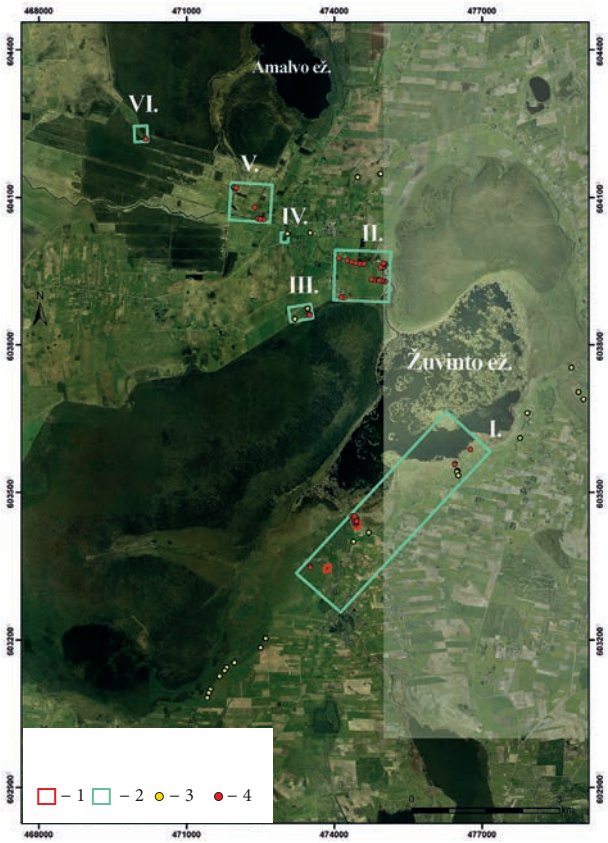
Monika Žemantauskaitė

Žvalgomieji tyrimai Žuvinto ir Amalvo gamtinių kompleksų aplinkoje

Amalvo pelkės ir Žuvinto palių gamtinių kompleksų aplinkoje 2013 m. birželio mėnesį vykdyti žvalgomieji tyrimai, kurių tikslas – naujų archeologinių vietų ir potencialių vietų detaliesiems tyrimams paieška. Prieš pradedant lauko darbus Žuvinto gamtinio rezervato teritorijoje buvo įvertinta gamtinė ir archeologinė situacija. Ankstesnių archeologinių tyrimų metu Žuvinto šlapynės ir Amalvo pelkių aplinkoje surasta daug archeologinių radimviečių. Į NKVR įtrauktos dvi: Žuvintų akmens amžiaus gyvenvietė (UK 31840) ir Ąžuolinių akmens amžiaus gyvenvietė (UK 31834). Visos žinomos radimvietės išsidėsčiusios įvairiose altitudėse – skirtingose ežero terasose. Viršutinės ežero terasos yra intensyvios žemdirbystės zonose, kur menkos kultūrinio sluoksnio išlikimo galimybės. Šių tyrimų metu dėmesys buvo kreipiamas į žemesnes vietas, kuriose, jeigu tik susiformavo, kultūrinis sluoksnis turėtų būti išlikęs, nes dėl pelkėdaros procesų yra apsaugotas nuo ūkinės žmogaus veiklos. Žvalgomiesiems tyri-

mams pasitelkta įprasta tokiems tyrimams metodika: paviršiaus žvalgymas, šurfų kasimas ir gręžiniai.

1995 m. senojo Žuvinto ežero R ir PR pakrantes žvalgė KPC ekspedicija (vadovas E. Šatavičius). Atkarpoje Verebiejai–Liepakojis–Žuvintai–Ąžuoliniai–Saltininkai aptiktos 22 naujos radimvietės (21 su akmens amžiaus radiniais, 4 radimvietėse aptikta geležies amžiaus ir viduramžių laikų radinių). Trijose iš jų iškasta po vieną 0,25 m² dydžio šurfą. Iš viso surasti 105 archeologiniai radiniai (titnago radiniai ir keramikos šukės). Pagal radinių išsidėstymą preliminariai teigiama, kad ant aukštesnių terasų aptikti radiniai priklauso vėlyvojo paleolito – mezolito laikotarpiui, o žemesnėse vietose – ant antrosios ežero terasos – radiniai ne senesni nei neolito laikotarpio (*ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 309–310).

1 pav. Žvalgomųjų tyrimų situacijos planas:
1 – gyvenvietės, įtrauktos į NKVR; 2 – tyrimų zonos;
3 – iki 2013 m. žinomos gyvenvietės;
4 – šurfai / kasiniai. M. Žemantauskaitės nuotr.

Fig. 1. Situation plan of the field evaluation: 1 – settlements included in NKVR; 2 – zones of research;
3 – till 2013 known find places; 4 – test pits.

1999 m. Panausupio radimvietę Amalvo palių V krante lokalizavo ir 2011 m. paskelbė E. Šatavičius. Paviršiaus žvalgymų metu suartame ir dirvonuojančiame paviršiuje aptikta paleolitui – mezolitui – neolitui priskirtinų radinių (*ATL 2010 metais*, V., 2011, p. 18–25). Sausuma tarp Žuvinto ir Amalvo ežerų yra moreninis gūbrys, kurį 2008–2010 m. žvalgė V. Juodagalvis. Archeologas pateikė radimviečių paplitimo žemėlapį, kuriame sužymėjo seniau žinomas ir naujai surastas radimvietes bei išaiškino kai kurių privačių kolekcininkų rankose esančių archeologinių radinių kilmės vietas.

2013 m. Žuvinto ir Amalvo šlapynių aplinkoje buvo pasirinktos 6 zonos, kuriose ir vyko žvalgomieji tyrimai. Vietų pasirinkimą nulėmė išankstinės žinios apie archeologines radimvietes bei vietos topografiją, prieinamumas. Tyrimų zonos įvardytos taip: I – Žuvinto palių PR kranto ruožas; II – Dovinės ištakų vieta; III – Daržininkų radimvietė; IV – Dovinės upės atkarpa Daukšiuose (suartas laukas); V – Dovinės upės atkarpa į V nuo Daukšių kaimo, iki nusausinimo egzistavusio intako; VI – Panausupio radimvietė (1 pav.).

I zonoje, į Žuvinto palių PR kranto ruožą patenka dvi saugomos teritorijos – Ąžuolinių

ir Žuvinto akmens amžiaus gyvenvietės. Pakrantės gamtinė situacija yra nevienoda: jos P dalis – žemapelkės krantas, o Š dalyje – neužpelkėjusi Žuvinto ežero kranto atkarpa. Remiantis geologinių gręžinių duomenimis, borealio ir atlančio laikotarpiais kranto atkarpa, kurioje yra Saltininkų, Ąžuolinių radimvietės bei Ąžuolinių bei Žuvinto akmens amžiaus gyvenvietės, buvo neužpelkėjusi. Tačiau vėliau vykę pelkėdaros procesai priekrantės zonoje suklostė žemapelkines durpes (Kiaulyčios pieva) ant vėlyvojo ledynmečio ežerinio molio. Iš viso šiame ruože iškasta 17 šurfų. Arčiau Ąžuolinių akmens amžiaus gyvenvietės kastuose šurfuose biogeninės kilmės nuosėdų bei archeologinių radinių neaptikta. Žuvinto gyvenvietės teritorijoje trijuose šurfuose aptikta archeologinių radinių sunaikintame kultūriniame sluoksnyje. ***Šurfe 2*** dirvožemio sluoksnyje aptikta titnaginės skeltės apatinė dalis bei nuoskala, 1 lipdytos keramikos šukė bei 1 ilgojo kaulo fragmentas. ***Šurfe 3*** smėlingame artame dirvožemio horizonte pasitaikė 11 radinių: 6 keramikos šukės (lipdytos ir žiestos), 4 titnago radiniai (2 – nuolaužos, 1 – pakaitęs skeltės fragmentas ir 1 nuoskala) ir 1 kaulo fragmentas. ***Šurfe 5*** smėlingame dirvožemyje surastas titnaginis gremžtukas (2 pav.). Sprendžiant pagal tipologiją, tai galėtų būti neolito laikotarpio dirbinys.

Gręžiniais arčiau ežero išsiaiškinta, kad aukštapelkinės durpės siekė iki 1,5 m gylį nuo žemės paviršiaus. Aukštesnėse vietose po mineraliniu įmirkusiu dirvožemiu aptiktas smulkus pilkšvas smėlis. Ties Aleknonių kaimu iškasti 3 šurfai, kurių stratigrafija pasirodė panaši. Po velėna buvo 30–40 cm storio juodas mineralinio dirvožemio sluoksnis, kuris baigėsi pasirodžius smėliui arba priemoliui su nedideliais (iki 2 cm) rieduliais.

2 pav. Gremžtukas iš Žuvinto akmens amžiaus gyvenvietės (šurfas 5). M. Žemantauskaitės nuotr.

Fig. 2. A scraper from Žuvintas Stone Age settlement (test pit 5).

Žuvinto palių PR kranto ruožo žvalgymai parodė, kad akmens amžiuje gyventos pakrantės yra prie užpelkėjusių krantų ir ieškant šlapynių – netinkamos.

II zonoje siekiant lokalizuoti Dovinės ištakų vietą ir senąją vagą, iškasta 20 šurfų bei atlikti nesistemingi paviršiaus žvalgymai nedideliuose atviruose plotuose. Šios vietos gamtinis kraštovaizdis šiandien stipriai pakeistas – šlapios vietovės drenavimas priešistorės tyrėjams apsunkino senovinės veiklos pėdsakų paieškas. Dovinės upės vaga prie ištakų yra pakoreguota – ištiesinta ir pagilinta. Išanalizavus vietos paviršių, daroma prielaida, kad iš Žuvinto ežero ištekanti Dovinės upė priešistorėje ištekėjo į V nuo dabartinių ištakų ir galbūt tekėjo kita vaga. Kadangi melioraciniai kanalai paprastai buvo kasami žemiausiose vietose, numatyta patikrinti, ar netoliese dabartinės upės esantis kanalas negalėtų būti senosios vagos vietoje.

Nė viename antrojoje zonoje iškastame šurfe nerasta archeologinių objektų. Šios zonos tyrimai parodė, kad stratigrafiją reikia interpretuoti ypač atsargiai. Vykę Dovinės upės vagos tiesinimo ir gilinimo darbai pateikė iškastinio grunto, kuris greičiausiai buvo supiltas ir paskirstytas šalia. Kai kuriose dabartinio kranto

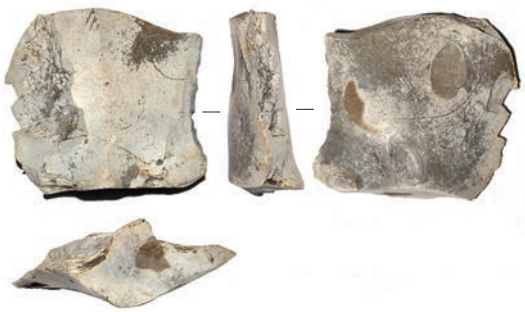
0 2 cm

3 pav. Skeltė iš Daržininkų radimvietės. M. Žemantauskaitės nuotr.

Fig. 3. A blade from the Daržininkai find spot.

vietose pastebėtas paviršinių buvusių organinių sluoksnių nuardymas. Dėl senovinės Dovinės vagos galima daryti prielaidą, kad poledyninėje vystymosi fazėje ir kurį laiką po jos vienos vagos, ištekančios iš ežero, greičiausiai nebuvo. Šioje tyrinėtoje zonoje egzistavo seklių ežerėlių ir nesraunių kanalų sistema.

III zona – **Daržininkų** radimvietės topografinė situacija apibūdinama kaip nežymiai

0 2 cm

4 pav. Skeltės apatinė dalis iš Panausupio radimvietės. M. Žemantauskaitės nuotr.

Fig. 4. The lower part of a blade from the Panausupis find spot.

banguojantis reljefas, staigiai žemėjantis pelkės link. Statokas šlaitas gali būti siejamas su sausinimo darbais. Šurfais nusitaikyta į žemą vietą, arčiau vandens, čia tikėtasi rasti uždurpėjusį krantą, nepaskandintą dabartinės pelkės. Iškasti 4 šurfai. Visuose juose po dirvožemiu aptiktas pilkas molis. Tai rodo, kad nusausinus vietovę ant praeityje egzistavusio prieledyninio (?) ežero kranto pelkėdaros procesai nevyko. 2013 m. lauko tyrimų metu šioje vietoje augo aukšti javai, bet net nevykdant specialių žvalgymų, pavyko surasti keletą titnaginių radinių – rėžtuką, skelčių (3 pav.).

IV ir V zonose per **Daukšius** einančio moreninio gūbrio V pusėje suartame lauke vykdyti paviršiaus žvalgymai. Čia aptiktas titnaginis gremžtukas / grandukas, apdegusi skeltės vidurinė dalis bei nuoskala. Dar labiau į V durpyne iškasti 6 šurfai. Nė viename iš jų archeologinių radinių nerasta, bet aptikti ploni saporpelio sluoksniai bei nestori durpių sluoksniai. Pagal tai sprendžiama, jog ši zona galėtų būti tinkama priešistorinių gyvenviečių paieškai. Manoma, kad poledynmečiu čia egzistavo gėlo vandens telkinys, nors greičiausiai neilgai ir su svyruojančiu vandens lygiu (sapropelio ir smėlio tarpsluoksniai), vėliau vanduo nuseko ir pakrantės uždurpėjo.

VI zona yra **Panausupio** radimvietė. Ji Amalvo pelkių masyvo V dalyje išsiskiria reljefo forma. Tai siauras pailgas pakilimas – senovinis pusiasalis – įsirėžiantis į durpyną. Viso jo paviršiaus danga tyrimų metu buvo nušienauta. Per patį pusiasalio centrą (išilgai) veda keliukas, jo šlaituose auga krūmai ir medžiai. Labiausiai į pelkę įsirėžusiame gale pastatytas medžiotojų bokštelis, šalimais įrengta poilsiavietė bei iškastas tvenkinys. Tame pačiame gale iškasti 3 šurfai. ***Šurfe 6*** rusvo geležingo smėlio sluoksnyje surastas archeologinis radinys – titnaginės skel-

tės apatinė dalis (4 pav.). Radinys tipologiškai priskirtinas vėlyvajam paleolitui. Kituose šurfuose jokių žmogaus veiklos pėdsakų neaptikta.

The field evaluation in the vicinity of the Žuvintas and Amalvas nature complexes

In 2013, an evaluation in the vicinity of the Žuvintas Wetlands Complex was conducted in 6 zones (Fig. 1) using fieldwalking and test–pitting methods. Only few artefacts were found (Figs. 2–4). A field survey of a SE strip of the Žuvintas bog shore and an analysis of maps made by geologists showed that the shores, by which Stone Age finds are discovered, quickly became boggy after the climate warmed in the Holocene. Searching wetland locations for signs of human activity from that time is inappropriate because all such signs are hidden under a thick layer of peat. A system of shallow lakes and channels probably existed at the site of the source of the Dovinė in the early Holocene. In searching for archaeological sites in this zone, it is first of all necessary to systematically investigate (using boreholes) and precisely identify the location of ancient lake and river source sites. During the evaluation, the Panausupis find spot was examined as much as is possible at a place with a wet layer of peat, but it appeared that the peninsula's shores are waterlogged. The lower part of a blade discovered in a test pit excavated on higher ground should be assigned to the Late Palaeolithic based on the technological features.

After analysing the stratigraphy of all of the excavated sites, evaluating the depth at which the sapropel lies and the thickness of the peat layer, it was determined that the most promising place for future excavations is the segment of the river Dovinė to the W of the Daukšiai moraine ridge.